

Για τη συζήτηση περί Προτύπων

Γράφει η **Αιμιλία Καραλή**

Η Δεσποινιώ η Μηχαλιέσσα είναι η πρωταγωνίστρια του διηγήματος του Γ. Βιζυηνού **Το Αμάρτημα της μητρός μου** (1883). Σε μια σκηνή του έργου παραθέτει στα παιδιά της τα σχέδιά της για το επαγγελματικό τους μέλλον. Ο ένας θα μάθαινε την τέχνη του πατέρα, ο άλλος θα ξενιτευόταν, κοκ. Η μητέρα όμως έθετε σαν προϋπόθεση να μάθουν πρώτα γράμματα, να «ξεσχολήσουν», γιατί όπως έλεγε: «Άνθρωπος αγράμματος, ξύλο απελέκητο». Η αγράμματη λοιπόν γυναίκα από τη Βιζύη της τουρκοκρατούμενης Θράκης των μέσων του 19ου αιώνα πίστευε ότι τα γράμματα είναι απαραίτητα όχι για να βρούν τα παιδιά της δουλειά, αλλά για να γίνουν καλλιεργημένοι, «πελεκημένοι» άνθρωποι, καλύτεροι από αυτήν. Απηχούσε την πεποίθηση ότι η μόρφωση βοηθά πρώτ' απ' όλα στο ήθος, στη στάση και στις αξίες με τις οποίες ένας άνθρωπος πορεύεται στην εργασία και στη ζωή του.

Την άποψη αυτή την διαβάζουν μαθητές της τρίτης Λυκείου γιατί το διήγημα του Βιζυηνού εξετάζεται στις πανελλαδικές για τους υποψήφιους της Θεωρητικής Κατεύθυνσης. Τα λόγια της Δεσποινιώς τους φαίνονται γοητευτικά μεν, τελείως ξένα δε. Απλώς δεν τους αφορούν.

Τα παιδιά στα σχολεία δεν μαθαίνουν πια γράμματα για να γίνουν άνθρωποι, αλλά εγγραμματίζονται για να περάσουν την τάξη, να μπουν στο Πανεπιστήμιο και μετά στην «αγορά» εργασίας, εν είδει εμπορεύματος. Γι' αυτό και παλεύουν για το «άριστα», πιέζουν τους καθηγητές να τους βάλουν «άριστα», ψάχνουν το «άριστο» φροντιστήριο. Σύμμαχόι τους στο κυνήγι και οι γονείς που πληρώνουν για τα πάντα και κυρίως για ένα «καλό» σχολείο.

Μέχρι πρόσφατα το «καλό» σχολείο ήταν συνώνυμο με κάποιο ιδιωτικό. Από τότε που μπήκαν τα μνημόνια στη ζωή μας και οι μισθοί συρρικνώθηκαν, το μεγάλο όνειρο προσανατολίστηκε στο να μπει το παιδί σε ένα «καλό» δημόσιο σχολείο. Και αυτό θεωρείται το Πρότυπο Πειραματικό, όπου υπάρχει -πάντως όχι στις υποβαθμισμένες περιοχές της επικράτειας. Όταν μάλιστα η εισαγωγή σε αυτά -εδώ και δύο χρόνια- άρχισε να γίνεται με εξετάσεις, στήθηκε νέος χορός χρήματος και πιέσεων για την επίτευξη του ποθητού στόχου.

Έτσι λοιπόν η Δεσποινιώ η Μηχαλιέσσα της εποχής μας στέλνει πια το παιδί της στο «καλό» σχολείο για να γίνει «άριστο». Μήπως όμως τελικά καταντήσει «άρρωστο» από την μαθητεία στον ανταγωνισμό, την θητεία στην ματαιοδοξία και την απώλεια της ομορφιάς της εφηβείας που ανάμεσα στα στοιχεία της έχει και την περιπέτεια της μόρφωσης ως άσκησης ελευθερίας, συνειδητοποίησης, ερμηνείας και κριτικής μεταμόρφωσης της κοινωνίας;

Η εκπαίδευση της ταπείνωσης και της υποταγής

Οι πρώτες δηλώσεις του υπουργού Παιδείας της κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ για την κατάργηση των Πρότυπων Πειραματικών σχολείων ως εκπαιδευτηρίων των αρίστων προκάλεσαν την μήνη των υπερμάχων της «αριστοκρατίας». Πρέπει να μετριάστηκε πάντως η οργή τους όταν λίγο μετά διευκρινίστηκε ότι απλώς θα επανέλθει η κλήρωση για την εισαγωγή σε αυτά και πάντως να ήλθε η καρδιά τους στη θέση της όταν τονίστηκε ότι οι εξετάσεις θα διατηρηθούν για τα 5 ή 6 «ιστορικά» πρότυπα σχολεία. Τι άφησε τελικά

όλος αυτός ο ολιγοήμερος θόρυβος;

Το πρώτο είναι η ευκολία με την οποία υποχώρησε η ηγεσία του υπουργείου Παιδείας για ένα θέμα το οποίο δεν είχε κανένα οικονομικό κόστος λόγω μνημονιακών υποχρεώσεων. Η φιλοσοφική βάση των πρώτων δηλώσεων του υπουργού εδραζόταν σε στοιχειώδεις αρχές της διακήρυξης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων για την δημόσια παιδεία ως δικαίωμα όλων των πολιτών και για την παροχή ίσων ευκαιριών μόρφωσης για όλους. Οι απόψεις του δεν έθεσαν σε κίνδυνο ούτε καν σε αμφισβήτηση το «αστικό» καθεστώς. Απηχούσαν απλώς θέσεις που μπορεί να ανιχνεύσει κάποιος σε έργα του Ρουσσώ, του Ντιντερό, ακόμη και του Άνταμ Σμιθ ή του Ρικάρτο, δηλαδή αστών διαφωτιστών και οικονομολόγων.

Το δεύτερο είναι το ενδιαφέρον που επέδειξαν ορισμένοι διανοητές, εκπαιδευτικοί, διδάσκοντες σε πρότυπα πειραματικά για τη διατήρηση των «εστίων παραγωγής αρίστων». Επέκριναν μάλιστα με σφοδρότητα αρχικά τον υπουργό και μετά όσους τον υπερασπίστηκαν για λαϊκισμό, ισοπεδωτική λογική, σταλινισμό (sic!), ακόμη και για στέρηση του δικαιώματος των παιδιών από τα λαϊκά στρώματα να διακριθούν.

Το σημαντικότερο όμως είναι ότι ελάχιστες ήταν οι φωνές που ανέδειξαν το πραγματικά ζητούμενο από μια δημόσια δημοκρατική παιδεία: την κατάργηση των κατηγοριοποιήσεων των μαθητών και των δασκάλων τους, την άρση όλων εκείνων των φραγμών που εμποδίζουν κάθε παιδί να «αριστεύει» στην προσπάθεια του να μάθει, να δημιουργήσει, να ανακαλύψει τον κόσμο και τον εαυτό του. Ακόμη λιγότεροι στάθηκαν εκείνοι που αναφέρθηκαν στον δάσκαλο και την ανάγκη του να έχει τη δυνατότητα και τις ευκαιρίες να στέκεται δίπλα στον μαθητή του αρωγός του στη μόρφωση, συμμαθητής του στη ζωή και στην σχολική τάξη.

Αλλά τι μπορεί να ζητήσει κανείς από τους υπερασπιστές ενός κράτους που χρόνια τώρα έχει συνθλίψει όλους τους εμπλεκόμενους στην εκπαιδευτική διαδικασία –μαθητές, εκπαιδευτικούς, γονείς- σε ένα μαραθώνιο εξετάσεων, ανταγωνισμού, βαθμοθηρίας; Χρόνια τώρα, και με ένταση το τελευταίο διάστημα, κάθε πλευρά της εκπαίδευσης αποκτά νόημα μόνο όταν μπορεί να μετρηθεί με βαθμό, με χρήμα, με «μόρια», με αποδοτικότητα, με παραγωγικότητα και όποια λέξη που καταλήγει σε «-ότητα» και συνδέεται μόνο με την υποταγή στους νόμους της αγοράς και τις απαιτήσεις της.

Το σύστημα αυτό έχει χαρακτηριστεί από αρκετούς μελετητές ως «**εκπαίδευση της αμάθειας**». Και πραγματικά, όλο και πιο δύσκολα οι άνθρωποι χειρίζονται τη γλώσσα τους με άνεση και ακρίβεια, ολοένα και λιγότερο θυμούνται τα βασικά γεγονότα της ιστορίας της χώρας τους, ολοένα και πιο δύσκολα είναι σε θέση να κάνουν λογικές αφαιρέσεις ή να κατανοούν κείμενα εκτός από τα υποτυπώδη. Και αυτά αφορούν και «άριστους» και μη «άριστους» μαθητές, ακόμη ακόμη και δασκάλους τους. Όλο και περισσότερο συσσωρεύεται η αθυμία και η απροθυμία να διερευνήσουν κάτι περισσότερο από αυτό που απαιτείται από τις εξετάσεις. Όσο δε το εκπαιδευτικό ωράριο επιμηκύνεται, όσο η «ύλη» διογκώνεται, όσο οι διδασκόμενες γνώσεις πληθαίνουν τόσο μειώνεται η αφομοιωτική ικανότητα, τόσο ατονεί το ενδιαφέρον για την ουσιαστική μάθηση, τόσο εξασθενεί η τολμηρή και καινοτόμος σκέψη.

Επομένως δεν πρόκειται απλώς για «**εκπαίδευση της αμάθειας**». Πρόκειται για «**εκπαίδευση υποταγής και ταπείνωσης**». Το σύστημα είναι έτσι πλέον διαμορφωμένο ώστε να εμποδίζει την σκέψη και τα συναισθήματα των ανθρώπων να πετάξουν. Οι γνώσεις και οι τίτλοι που προσφέρει είναι αναλώσιμα και έχουν ημερομηνία λήξης, όταν αποφασίσει το καπιταλιστικό σύστημα -που φέρει πλέον το καλλιτεχνικό ψευδώνυμο οικονομία της αγοράς- ότι πρέπει να λήξουν.

Στην Ελλάδα όμως, ό,τι κι αν λένε οι επίσημες κατατάξεις, η πλειοψηφία των σχολείων είναι πρότυπα πειραματικά. Γιατί σε αυτά γίνονται με παραδειγματικό τρόπο πειράματα αντοχής των ανθρώπινων ιδιοτήτων με στόχο την εξόντωσή τους. Μαθητές και δάσκαλοι γίνονται πειραματόζωα εκπαιδευτικών προγραμμάτων που διαδέχονται το ένα το άλλο με ασύλληπτους ρυθμούς. Τηρουμένων των αναλογιών οι

ταχύτητες που αναπτύσσονται στον επιταχυντήρα του CERN μοιάζουν με ρυθμούς χελώνας, μπροστά σε αυτό που γίνεται στην ελληνική εκπαίδευση. Τα προγράμματα αυτά με τους εντυπωσιακούς τίτλους τους δεν είναι τίποτε άλλο παρά κούφια κελύφη που καλύπτουν το ενδημικό χαρακτηριστικό της, την υποταγή σε κάθε είδους εξετάσεις. Παράλληλα, τα προγράμματα αυτά πραγματοποιούνται (;) σε παρωχημένες υποδομές, υλοποιούνται με βιβλία που δύσκολα αντέχουν σε μια σοβαρή επιστημονική - παιδαγωγική κριτική. Μαθητές και δάσκαλοι είναι πλέον αιχμάλωτοι και όμηροι μια κουλτούρας φόβου: της απόρριψης, του άγχους, της πίεσης, της οικονομικής εξαθλίωσης, του αβέβαιου μέλλοντος.

Αν όμως δεν αναγνωριστούν και δεν συνειδητοποιηθούν οι αιτίες του φόβου τότε δεν μπορούν να προκληθούν ρωγμές με τις υπάρχουσες δομές και αντιλήψεις για την εκπαίδευση · και βέβαια ούτε καν λόγος για ρήξη. Θα αναπαράγεται απλώς η επιθετικότητα που γεννά ο φόβος και η δουλικότητα που την επικαλύπτει. Γιατί οι κραυγές που υπερασπίζονται τα σχολεία - θύλακες των «αρίστων» είναι φωνές απόγνωσης ανθρώπων που φοβούνται την δύναμη της συλλογικής κοινωνικής ευφυΐας και δημιουργικότητας.

Το καθημερινό ζητούμενο είναι όμως το πώς με το προσωπικό παράδειγμα καθένας που ενδιαφέρεται για ένα σχολείο, άρα και μια κοινωνία, ελεύθερων ανθρώπων θα κάνει την προσωπική του επιλογή συλλογική υπόθεση.